کودەتای پۆلیڤیاو دیموکراسی درۆینەی ڕۆژئاوا … عەلی مەحمود محەمەد

دوای 481 ساڵ لە دەسەڵاتدارێتی سپی پێستەکان بەدوای گەشتە وەشومەکەی کۆڵۆمبس و داگیر کردنی پۆلیڤیا لە لایەن ئیسپانیاوە لە ساڵی 1525دا, وە 183 ساڵ لە سەربەخۆیی وڵات, بۆ یەکەمجار پۆلیڤییە ڕەسەنەکان کە 68%ی دانیشتوانی وڵات پێك دەهێنن ,کە نزيك 20%یش دو ڕەگی ئەوروپی- هیندییە سورەکانن و تەنها 5%یان ئەوروپین, کەسێکیان بوو بە سەرۆك لە وڵاتی کودەتا سەربازییەکان, کە جاری وا هەبوو تەمەنی کودەتاکان یەك ڕۆژ بووە, توانی زۆرترین ماوە لەناو 183 ساڵەکەی سەربەخۆیی لەسەر تەختی دەسەڵاتدارێتی بمێنێتەوە کە 14 ساڵە, ئەو کەسەش ئیڤۆ مۆرالیس بوو, ئەو بە کرێکاری بیناسازی و دەستفرۆشی تا کرێکاری کشتوکاڵی دەستی پێکرد, بوو بە یەکەم سەرۆکی هاووڵاتیانی ڕەسەنی ئەمەریکا لە جیهاندا, وازی لە بەشێکی زۆری موچەکەی و کۆشکی کۆماری هێنا, بۆینباخی ئەبەدەن لە مل نەکرد, سادەو ساکار ژیا, ژیانی ڕەبەنی هەڵبژارد.
هەموو هێزەکانی دژ ,لە ئەمەریکای باوەڕ بە تێزەکانی مۆنرۆوە ” کە ئەمەریکای لاتین باخچەی پشتەوەی باڵەخانەکەیان دەزانن”, تا ئۆلیگارشیەکان و سپی پێستە دەسەڵاتدارەکانی رابردوو, راستیستەکان بە کەنیسەی کاسۆلیك و دژ بەرانی جیاکردنەوەی دین لە دەوڵەت و ژیاندنەوەی کلتورو داب و نەرێتی هاوڵاتییە ڕەسەنەکان هەموو ئەوانەی بە هەنگاوە چاکسازییەکانی مۆرالیس و بە گرتنە دەستی دەسەڵات زیانیان کردبوو, لە 20ی ئۆکتۆبەرەوە کەوتنە هەوڵی کودەتا کردن, لە سەرەتادا بە ئەنجامدانی خۆپیشاندان و گەڕان بە دوای عەدالەتی هەڵبژاردنەوە, تا هەڵگرتنی قەناس و کوشتنی لایەنگرانی مۆرالیس و پەلاماردانی ماڵ و منداڵیان, لە کۆتادا هەڵگەڕانەوەی پۆلیس و کودەتای سەربازی, ئەوجا لە قۆناغی ئازادیخوازییەوە بۆ کوشت بڕی بێ پەردەو دژایەتی ڕۆژنامەنووسان و راگەیاندنی حوکمی سەربازی, ژمارەی کوژراوەکانی سەردەمی کودەتا 11 جاری سەردەمی مۆرالیسی دەسەڵاتدارە تەنها لە 9 ڕۆژدا, کە بەشێکیشیان هەر قەناسە بەدەستەکان ئۆپۆزسیۆنی راستگەرای فاشیست کوشتیانیان, ئێستا هەموو نەفەسێکی دیموکراسی قەدەغە کراوە, وەك بەرەکانی شەڕ کۆپتەرە سەربازییەکان بە ئاسمانەوەن, گولەی راستییەکان دەڕکان

سارد دەکاتەوە,زیندانییەکان پڕ کراون لە نەیاران, ترەمپ رایگەیاند گۆڕانکارییەکان هەنگاوێکی گرنگە بۆ دیموکراتیەت, بێشك لای ترەمپ دیموکراتیەتی سپی پێستی سەرمایەداری.

مۆرالیسیان بە ناوەت ؟خۆسێ تۆرێز لە ساڵی 1970 بە کودەتای سەربازی هاتە سەر حوکم بەسەر جەنەرال ریخیلە کە رۆژێك پێشتر ئەویش کودەتای کردبوو, سیاسەتی چەپگەرایانەی پیادە کرد,سپی پێست و سەربازیش بوو, لە ساڵی 1971 راستگەراکان کودەتایان بەسەردا کرد, دور خرایەوە لە ئەرجەنتین لە ساڵی 1976 تیرۆر کرا. تۆباك کاتاری شۆڕشی بە سەربەخۆیی لە ئیسپانیاو رزگاربوونی هاووڵاتیانی رەسەن لە ساڵی 1781 بەرپا کرد, ئیسپانییەکان گرتیان, جەستەیان پارچە پارچە کرد بۆ ئەوەی هیچی لێدوا بەجێ نەمێنێت بۆ ئەوەی یادی بکەنەوە, وەك بن لادن و بەغدادییان لێکرد چۆن فڕێ درانە دەریاوە, بۆیە مۆرالیس دەبێت بڕوات, هەم توخمی چەپ بوونی هەڵگرتووە وەك خۆسێ تۆرێز, هەم روحیانەتی ئازادیخوازی تۆباك کاتاری لە خوێنیدایە, بۆیە دەبێت بڕوات, تاوانی ئەوەیە هاووڵاتی رەسەن و کەسێکی سۆسیالستی ریفۆرمیستی بە بنەچە کرێکارە, بەرژەوەندی ئۆلیگارشی و ئەمەریکای بە باشی نەپاراست.

نەیارەکانی کێ بوون

چوار کارەکتەری سەرەکی سەرکردایەتی ئۆپۆزسیۆنی راستگەرایان دەکرد, کە هاوبەشی لە نێوانیاندا هەبوو" سپی پێستی, راستگەرایی, پارێزگاری ئاینی, سەرمایەداری و توندوتیژبوون" , کە چوونە ناو کۆشکی کۆمارییەوە ئاڵای وێقالای هاووڵاتییە رەسەنەکانیان سوتاند و رایان گەیاند ئیتر ئەوە نابیننەوە, ئەو 4 کارەکتەرەش بریتی بوون لە:

1- سەرۆك کۆماری کاتی لە 12ی نۆڤەمبەرەوە Jeanine Áñez; 13 August 1967)" سپی پێستی رەگەزپەرستی راستیست, کە چووە ناو کۆشکی کۆمارییەوە وتی" خوا رێگای دا ئینجیل بگەڕێتەوە کۆشکی کۆماری", پێشتر لە ساڵی 2013 ەدا رایگەیاندبوو خەون دەبینێت بە پۆلیڤیایەکی بێ تقوسی شەیتانی هیندییە سورەکان" کۆلاس", وە شار بۆ ئەوان نییە, بەڵکە پێویستە بچن بۆ بەرزاییەکانی تشاکۆ, جینین ئەنیس باوەڕی بە باڵایی رەگەزی سپی پێست هەیە , کە تەنها 5%ی هاووڵاتیانی پۆلیڤیا پێك دەهێنن, هەلرچەندە 97%ی هاووڵاتیانی پۆلیڤی خۆیان بە کریستان دەزانن.

2- کارلۆس میسا کاندیدی دۆڕاوی سەرۆك کۆماری ," October 17, 2003 – June 9, 2005 " وە سەرۆکی دەرکراوی کۆمار "کرێکاران لە دژی

خۆپیشاندانیان کرد, لە ئازاری 2005دەستی کێشایەوە, وەلێ پەرلەمان دەستکێشانەوەکەی پەسەند نەکرد, دواتر لە 10ی یۆنی جارێکی دیکە دەستی کێشایەوە, ئەوجا دەستکێشانەوەکەی قەبوڵکرا, پاش 32 رۆژ خۆپیشاندانی بەردەوام 80 کەسی کوشت ئەوجا کورسی دەسەڵاتی جێ هێشت, هەنووکەش باسی دیموکراسیەت دەکات, وە رازیش نییە پەرلەمانی پۆلیڤیا کۆبونەوە بە پەسەندکردنی دەستکەلەکار کێشانەوەی مۆرالیس بکات.

3- لویس فیرناندۆ کەماتشۆ و مارکۆ بەماری, دوو کەسایەتی لە بەڕێوەبەرایەتی یەکێتی خاوەند کارانی سانتاکرۆزن, بیروباوەڕی رەگەز پەرستی زەبروزەنگاوی پارێزگاری دژ بە ژنی سپی پێستی ئەلیگارشی راستگەرای توندڕەوی دژ بە هاووڵاتیانی رەسەنی پۆلیڤین, بە ئینجیلێکی گەورەو و ئاڵای کۆنی پۆلیڤاوە چونە ناو کۆشکی کۆمارییەوە, لەوێ رایانگەیاند باشاماما ئیتر نایاتە ناو کۆشکی کۆمارییەوە, مەبەستی هاووڵاتیانی رەسەنە.

مۆرالیس چی کردبوو ؟لە مێژووی کۆماری پۆلیڤیا مۆرالیس زۆرترین ماوە لە وڵاتی کودەتا سەربازییەکانی سوپا 35000 کەسییەکەدا حوکمڕانێکی سەقامگیر بووە, لەو ماوەیەدا حوکمڕانی جێگیر بووە و هەمووان هەستیان بە بوونی دەسەڵات و گەڕانەوەی کەرامەت کردووە, لەماوەی ئەم 14 ساڵەدا جگە لە گەڕانەوە کەرامەت بە هاووڵاتیانی رەسەن و تێکەڵەکان”رەسەن -ئەوروپی”, لە رووی ئابووری و ئازادییەکانەوە کۆمەڵێك هەنگاوی گرنگی نا:1- جیاکردنەوەی دین لە دەوڵەت.2- کەمکردنەوەی هەژاری لە 38% ەوە بۆ 15%.3- بەرهەمی نەتەوەیی وڵاتی لە 9 ملیار دۆلارەوە بەرز کردەوە بۆ 43 ملیار و 687 ملیۆن دۆلار.

4- پارەی یەدەکی وڵاتی لە ملیارێك و 85 ملیۆن دۆلارەوە بەرز کردەوە بۆ 15 ملیار و 282 ملیۆن دۆلار.

5- بە خۆماڵییکردنی وزەو سامانی ژێر زەمینی وڵات کە پێشتر بە کۆمپانیا بیانییەکان بوو لە پێنج سەدە لەمەوپێشەوە زێڕو زیوی وڵات بە ئیسپانییەکان بوو, ئێستاش خاوەند 21 ملیۆن تەن لیسیۆم, کە روحی پاتری ئۆتۆمبێلی کارەبایە, کە جیهان بەرەو ئەو ئاراستەیە دەڕوات.

6- دابینکردنی خوێندن و نەخۆشخانە بۆ هاووڵاتیان, پێگەیاندنی چینێکی بەرفراوان لە هاووڵاتیانی رەسەن.

7- کەمکردنەوەی ئیمتیازاتی سەرۆك کۆمارو جێگیرەکەی و وەزیرەکان,دەرگای کۆشکی کۆماری خرایە سەر پشت بۆ هەمووان.

8- بەشداریپێکردنی ژنان و هاووڵاتیانی رەسەن لە حوکمڕانی و نەهێشتنی ئاپارتایدی جنسی و رەگەزی.

9- زیادکردنی لانی کەمی کرێ بۆ رێژەی 50% و دابەزاندنی تەمەنی خانەنشینی لە 65 ساڵەوە بۆ 58 ساڵ .ئەمەو دەیان و سەدان چاکسازی دیکەی لە بەرژەوەندی هەژاران و هاووڵاتیانی رەسەنی پۆلیقیا ئەنجامدا, ئەستا هەموو ئەوانەی بەرژەوەندیان لەگەڵ ئەم دەستکەوتانەیە ترسیان لە لەدەستانی پەیدا کردووە, شەڕەکە شەڕی بەرژەوەندییەکانە.

چی رویدا"مۆرالیس هەڵەیەکی ستراتیژی گەورەی کرد کاتێك خۆی بۆ چوارەم خولی سەرۆك کۆماری کاندید کردەوە , لە کاتێکدا دەیتوانی جێگیرەکەی ئەلفارۆ غارسیای تێکۆشەرو سەرکردەی پارتیزانی پێشتر" سەرکردەی بزوتنەوەی مارکسیستی تۆباك کاتاری پۆلیقیا بوو" کاندید بکات, سپی پێستێکی رۆشنبیری ناسراو مێژوو نوسێکی بە بەشت و چەپگەرایەکی جێگیر بوو, مۆرالیس پێش هەموو شتێك قوربانی چوارەم خولی کاندید بوونیەتی لە دەرەوەی دەستوورەوە, بە پێگەیەکی لاوازەوە چووە هەڵبژاردنەوە, دابەزینی دەنگەکەشی لە " 53%, 64%, 61%" ەوە بۆ 47% بە خۆی پاشکشێیەکی 14% یی بوو لە ئەنجامەکانی خولی پێشوو, دەنا ئەوەی دەوترا ساختە کردن دوور بوو لە راستییەوە, هەمووان دەزانن لایەنگرانی ئەو هاووڵاتیانی رەسەنی ناوچە هەژارو دورەکانەو سندوقەکانی دەنگدانی ئەوان درەنگتر دەگەنە ناوەندەکانی جیاکردنەوە, ئەگەر دەکرا گزی هەڵبژاردن لە 78 ناوچە, لە کۆی 34555 ناوچەی دەنگدان کرابێت, کە دەکاتە تەنها 0,22%ی ناوچەکان, ئەمەش ئەنجامەکەی ناگۆڕی , چونکە ئەو 10,49% لە پێش نزیکترین کاندیدەوە بوو " Evo Morales- Carlos Mesa 47.08% 36.51% “, ئۆپزسیۆنی راستگەرا چییان بکردیە نایان توانی جیاوازییەکە لە 10,49% ەوە دابەزێنن بۆ کەمتر لە 10% , کە بە پێی یاسا ئەو ژمارەیە حەسمی سەرکەوتنەکەی دەکرد , بۆیە بە ناچاری نەخشەی کودەتاکەیان داڕشت,کە پێش هەڵبژاردن دەنگۆی کودەتاکە بڵاو کرایەوە,11 ساڵ پێشتریش هەمان هەوڵدان هەبووە, ساڵی 2008 ویستیان کودەتا بکەن, فیلیپ جولدبەرج باڵوێزی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا لە وڵات دەرکرا, ئەوکات مۆرالیش ئاستی جەماوەری لەسەروی 60% ەوە بوو, بۆیە ئەستەم بوو سەرکەوتنی , ئەستاش بە دەستوور نایانتوانی بە سانایی کودەتا بکەن, بۆیە نەخشەی کودەتاکەیان داڕشت لە رێگای سوپاوە, کە 14 ساڵ بو زاتی کودەتای وایان ناکرد, چونکە لە مێژوودا پۆلیقیا سەرۆکی جەماوەری وای بەخۆوە نەبینیبوو, زیاتر لە 50% ی دەنگەکان بهێنێتەوە.

بۆیە ئەمەی کرا کودەتایەکی سەربازی سیاسی بوو لە بەرگی تازەدا,

کە پرسەی ئیستقلالەی کودەتایی و تەقاندن و پەیڕەو کردنی یاسای لە گەڵدا بوو, وەلێ ئامانجە کۆنەکە ئەوەیە چەپ و دانیشتوانی رەسەن بقێن لە کەشکی کەماری, مەرالیس وجێگیرەکەیان وادار کرد دەست لەکار بکێشنەوە, دواتر رێگا نەدرا سەرۆکی ئەنجومەنی پیران و جێگیرەکەی و سەرۆکی پەرلەمان بچنە کەبونەوەی ئەنجومەنی پیرانەوە کە مافی بون بە سەرۆکیان هەبوو, هەموو سەر بە پارتی ماسی سۆسیالستی بوون, بەپێی جێگیری دووەمی سەرۆکی ئەنجومەنی پیرانیان دیاریکرد بە سەرۆك لە کەبونەوەیەکی نا شەرعیدا کە زۆر کەمتر لە نیوەی ئەندامانی ئەنجومەنی پیران ئامادە بوون, هەشتاش پەرلەمان ئیستقلالەی سەرۆك و جێگیرەکەی پەسەند نەکردووە, کە پارسەنگ لە پەرلەمان و ئەنجومەنی پیران بەلای مەرالیسەوەیە " 88 لە کەی 130 پەرلەمانتار, 25 لە کەی 36 ئەنجومەنی پیرانی بەدەستەوەیە", هاوکات کاتی خۆی پەرلەمان دەست لەکار کێشانەوەی کارلەس میسای لە سالەی 2005 رەتکردەتەوە, ئەمەش پێشینەیەکی شەرمەزارییە بەیان, بەدوای ئەو سیناریۆ کرچ و کاڵەدا حکومەتێکی سەربازی فاشیستانەیان راگەیاند, لە مەرەکانی راستگەرا سپی پێستە ئەلیگارشییەکان, لە گەڵیشیدا سوپایان سەربەستکرد لە سەرکوتکردنی ناڕەزایەتییەکان, ژمارەی قوربانیان و برینداران و زیندانیان لە 9 رۆژی دوای کودەتاکە دەیان جاری 20 رۆژ خۆپیشاندانی ئۆپۆزسیۆنە لە سەردەمی مەرالیس کە ئەوکاتیش زۆرینەی ناڕازییە راستگڕا فاشیستەکان ئەنجامیان دا.

ئەنجاملە ئێستاوە کودەتاچییەکان شەڕێکەیان دەڕاندووە ئەگەر بگەڕێینەوە سەر شەرعییەتی سندوقی دەنگدان, پێکهاتەی ئەوان لە سپی پێستی ئەلیگارشی پارێزگار, بە دژایەتی هاووڵاتیانی رەسەن کە زۆرینەی دانیشتوانی وڵات پێك دەهێنن, بە سوتاندنی ئاڵاکەیان و دژایەتی داب و نەریت و کلتوریان و ئەنجامدانی بەردەوامی کوشتار و زەبروزەنگ لە دژیان, هاوکات پێگەی چینایان وەك سەرمایەداری ئەلیگارشی, وە باوەڕی کۆنەپەرستانەو دژ بە ئازادی و مافی ژن و فاشیستانەیان, وا دەکات بەرەی نەیار بەهێز بێت , ئەمانە مەرالیسیان نەك بەهێز کردەوە, بەڵکە کردیان سەرکردەیەکی کارێزمایی, لە هەر هەڵبژاردنێکی داهاتوودا براوە دەردەچێت دەنگەکانی دەچێتە سەر, کودەتاکەی پشتیوانەکانی لەسەر خۆباتی بەرەو روبونەوەو یەکگرتنی توندرتر و مەترسی لە دەستدانی دەستکەوتەکان و کەرامەت و ئازادییەکان زیاتر کرد, لە ئێستاشدا بڕیار نییە هەڵبژاردنی پەرلەمان و ئەنجومەنی پیران دوبارە بکرێتەوە, لەوەشدا زۆرینەیە" 67 لە 130, 21 لە 36ی هەیە ", بەپێی

هەڵكردنى ئەو دوو دەزگايە لەگەڵ حكومەتى كودەتا سپيى پێستە 11 كەسي□كە زۆر دژى يەكترن, تا سەريش نا بێت كۆپتەر بە ئاسمانەوە بێت, بۆيە مۆراليس براوەيە, لێ بوونى سوپاو پۆليس لە دەرەوەى حكومەت و باڵادەستى ئۆليگارشييەكان تيايدا مەترسييە بۆ ئايندە, پێويستە لە داهاتوودا ئەم دوو دەزگايە چاكسازى تێدا بكرێت .

نيوليبراڵەكان ترسيان لە ئەنجامى هەڵبژاردنەكانى ئەرجەنتين و خۆپيشاندنەكانى شيلى و كۆڵۆمبيا و ئيكوادۆرو وڵا تانى دى و ئازادى لۆلا چووە, لە هاتنەوەى بەندۆڵەكە زارەتروك بوونە, بەوەى نۆرەى ئەوان بێت ئەمجارە لە دەسەڵاتدارێتى كيشوەر, جارێك بۆ تۆو جارێ بۆ من, دەزانن تاكە ئەلتەرناتيفيان تەنها چەپە لە كيشوەرەكە. بەم كودەتايە مۆراليسيش دەبێتە يەكێك لە رەمزەكانى چەپى ئەمەريكاى لاتين و كودەتاكەى وەك كودەتاى شيلى سەيرە كرێت, چۆن كودەتاى 11ى ئەبرێلى 2002 شافێزى بەهێزكرد, سلفادۆر ليندى كردە ئەستورە, ئاواش مۆراليس دەبێتە رەمزێكى خۆشەويسترى هاووڵاتيانى رەسەن و هەموو ئەمەريكاى لاتين, دەبێتە يەكێك لە ئەستێرەكان لە پاڵ لۆلا و مۆخيكا.